

Rola fundacji wspierających badania naukowe w Unii Europejskiej

Maciej Podemski*

Termin *fundacja* oznacza prywatne przedsięwzięcie *non-profit*, z własnym zarządem, niezależne od rządu i od przemysłu, posiadające własne źródła finansowania. Fundacja wykorzystuje swoje zasoby na cele publiczne (badania naukowe, ochronę zdrowia, edukację, rozwój kultury, pomoc społeczną i inne), wspierając realizujące je organizacje lub poszczególne jednostki lub też rozwijając odpowiednie, własne programy. Fundacje działają jako darczyńcy albo jako organizacje zaangażowane w działalność gospodarczą. W tym ostatnim przypadku, w praktyce, zarówno kapitał, jak i wydatki skoncentrowane są w ograniczonej liczbie wielkich fundacji.

W ostatnich latach, a właściwie w ostatniej dekadzie, sektor fundacji gwałtownie się w Europie rozrasta. Większość fundacji koncentruje się przy tym na rynkach krajowych, a nie na europejskim czy międzynarodowym. Jednakże stopniowo aktywność ich przekracza granice państwowe, zarówno wewnątrz, jak i na zewnątrz Unii Europejskiej.

Rolę fundacji należy widzieć w kontekście społecznych i politycznych przemian w Europie, kiedy to rozwinięte społeczeństwo przestaje uznawać władze państwowe za jedynych strażników interesów publicznych. Fundacje spełniają szczególną rolę w nowoczesnym społeczeństwie, również w rozwoju badań naukowych, w tym w rozwoju europejskiej nauki, poprzez powiększenie funduszy kierowanych na badania. Dlatego też coraz szerzej akceptowana jest poważna rola fundacji w rozwoju nauki.

Institucje unijne przywiązywały dotąd niewiele uwagi do roli odgrywanej przez fundacje finansujące działalność badawczą i prace wdrożeniowe. Unia Europejska zaczyna jednak brać pod uwagę fakt, że fundacje stanowią poważne źródło finansowania przynajmniej niektórych kierunków badań naukowych i dlatego powinny zostać uznane za potencjalnie ważny składnik unijnej strategii budowy Europejskiej Przestrzeni Badawczej. Fundacje wspierające badania naukowe mają przy tym poważny wpływ na nowe kierunki rozwoju badań europejskich.

Fundacje mogą wesprzeć wysiłki badawcze na wiele sposobów. Mogą na przykład zwiększyć fundusze kierowane na badania podstawowe, na badania prowadzone w nowo powstających dziedzinach naukowych, a także wesprzeć prace badawczo-rozwojowe w ich stadiach początkowych, jeszcze nie atrakcyjnych dla przemysłu. Mogą poza tym finansować projekty interdyscyplinarne, wspierać mobilność, wymianę i współpracę badaczy, budować struktury finansujące małe projekty, a także wypracować generalną strategię finansowania nauki poprzez budo-

wę spójnych, długotrwałych struktur, uzupełniających działalność przemysłu i rządu w tym zakresie. Elastyczność fundacji pozwala im przy tym szybko reagować na potrzeby społeczeństwa i przyspieszać uruchamianie finansowania badań przez bogatszych sponsorów.

Ważną cechą fundacji jest ich niezależność od rządów i przemysłu, co podnosi ich wiarygodność w organizowaniu wsparcia publicznego na rzecz badań naukowych i technologicznych. Wraz z nowymi wynalazkami technicznymi oraz odkryciami naukowymi wzrasta bowiem publiczna troska o odpowiednie ukierunkowanie badań naukowych i technicznych. Ważne jest zatem, aby społeczeństwo ufało, że zasady etyczne i prawne, w ramach których ma być nauka porządkowana, nie są zagrożone przez klimat „anty naukowy”.

Fundacje mogą również wspierać integrację europejską przez dofinansowywanie transgranicznych projektów badawczych. Organizacje te działają na ogół samodzielnie; często jednak prowadzą lub finansują projekty badawcze z innymi organizacjami i inicjują współpracę krajową lub międzynarodową. Wiele fundacji coraz częściej spogląda na to, co się dzieje poza państwowymi granicami i finansuje programy robocze o rozmiarach zarówno europejskich, jak i światowych. Na poziomie europejskim fundacje zaangażowały się już w licznych, wspólnych inicjatywach badawczych; są one jednak nadal wydarzeniami wyjątkowymi.

Obecnie w Europie potencjał fundacji nie jest jeszcze w sposób zadowalający wykorzystywany. W różnych państwach członkowskich Unii Europejskiej istnieją przeszkody, które utrudniają przekazywanie datków przez osoby prywatne oraz korporacje przemysłowe i hamują przepływ funduszy z fundacji do nauki, co przeszkadza efektywnemu wykorzystaniu zebranych funduszy. Uruchomienie tego potencjału wymaga wielu działań wszystkich zainteresowanych rządów państwowych oraz wsparcia Komisji Europejskiej i innych instytucji Unii Europejskiej, a także wielu nowych inicjatyw ze strony samych fundacji, przemysłu, uniwersytetów i instytutów badawczych, a także samego społeczeństwa.

Obecny poziom funduszy, które są przekazywane przez fundacje na badania naukowe w Europie, jest niski i to zarówno w stosunku do wkładu rządów oraz przemysłu w te badania, jak i w porównaniu do funduszy przeznaczanych na naukę przez fundacje w krajach pozaeuropejskich, np. w Stanach Zjednoczonych. Obrazu tego nie zmienia fakt, że w Europie istnieje kilka wielkich fundacji wspierających naukę i że ostatnio pojawiają się nowe krajowe inicjatywy idące w tym kierunku. Istniejące dane dowodzą, że cały sektor fundacji reprezentuje w większości krajów unijnych tylko bardzo małą część nakładów na badania i rozwój nauki.

Wpływu fundacji na finansowanie europejskiego systemu badawczego nie można ograniczać wyłącznie do

*Państwowy Instytut Geologiczny, ul. Rakowiecka 4, 00-975 Warszawa; maciej.podemski@pgi.gov.pl

wykładanych przez nie kwot. Fundacje nie tylko dostarczają pieniędzy, lecz również podnoszą poziom kompetencji uczestników całego procesu i wpływają na wzrost pluralizmu finansowania prac badawczych i wdrożeń. Rola fundacji w zakresie wsparcia nauki jest uwarunkowana przy tym ich ścisłym powiązaniem z innymi uczestnikami rozwoju systemu badań. Współpraca fundacji z rządami zależy np. od stosunku rządów do zagadnień komplementarności rozwijanych inicjatyw i od ich stosunku do problemu działalności zastępczej. Rządy w wielu krajach, poza bezpośrednim wpływem na prawne i podatkowe środowisko działania fundacji, coraz bardziej starają się zachęcać do poważnych, prywatnych darowizn na rzecz wybranych badań podstawowych i stosowanych.

W większości krajów Unii Europejskiej największą część wydatków na badania naukowe i rozwój technologiczny pokrywa jednak przemysł. Nic zatem dziwnego, że wzrost inwestycji fundacji w badania i w nowe technologie zależy w dużym stopniu od zwiększenia zaangażowania przedsiębiorców w fundacje i w ich dofinansowywanie. Chodzi tu między innymi o tworzenie tzw. fundacji „korporacyjnych”, działających w imieniu założyciela korporacji, wspólnie z przedsiębiorstwem i państwem, a ostatnio także wspólnie ze spółkami publiczno-prywatnymi fundacji, nastawionymi na badania wstępne, jeszcze nie konkurujące przemysłowo.

Dyrektoriat Generalny Badań Naukowych Komisji Europejskiej powołał w grudniu 2004 r. grupę ekspertów do określenia koniecznych środków i kierunków dalszych działań krajowych i europejskich w promowaniu roli fundacji i całego sektora *non-profit* w rozszerzaniu publicznych i prywatnych inwestycji w naukę i rozwój. Działalność tej grupy stanowiła wdrożenie części planu Komisji Europejskiej w zakresie inwestowania w naukę (*Research Investment Action Plan*). W skład grupy weszli niezależni eksperci i przedstawiciele fundacji, instytucji badawczych, sektora biznesu oraz władz publicznych.

Grupa ekspertów, składająca się z 17 specjalistów z 13 krajów unijnych, jednego eksperta ze Stanów Zjednoczonych oraz z przedstawicieli kilku dyrektoriatów generalnych Komisji Europejskiej, pracowała pod przewodnictwem Yves Mény, prezydenta European University Institute we Włoszech. Polskim ekspertem grupy był Karol Lityński, prezes Fundacji Centrum Innowacyjności FIRE.

W grudniu 2005 r. grupa przedstawiła raport końcowy, opublikowany przez Komisję Europejską w styczniu 2006 r. Raport ten zawiera listę zaleceń zestawionych w pięciu grupach problemowych (A–E). Znalazły się tam m.in. następujące zagadnienia:

A. Zwiększanie przepływu informacji o fundacjach wspierających badania naukowe, w tym:

- poprawienie informacji o roli i znaczeniu fundacji w różnych krajach unijnych oraz w Unii Europejskiej jako całości;
- wspieranie idei utworzenia Europejskiego Forum Fundacji dla Nauki (*European Forum of Research Foundations*);
- wspieranie organizacji krajowych i międzynarodowych akcji powiększania kręgów donatorów fundacji.

B. Tworzenie przyjaznych dla fundacji warunków fiskalnych i prawnych poprzez:

- ocenienie aktualnego statusu prawnego fundacji i zakresu odpisów podatkowych przyznanych fundacjom z myślą o ułatwieniu ich działań publicznych;
- umożliwienie darczyńcom prywatnym i firmowym korzystania z odpisów podatkowych za darowizny na rzecz fundacji, których limity powinny zostać poważnie podniesione. Systemy podatkowe powinny też zachęcać do stosowania różnych rodzajów darowizn, np. takich, jak wpłaty pieniężne, przekazywanie nieruchomości, dzieł sztuki, praw autorskich itd. Jednocześnie rządy powinny znieść opodatkowanie darów i spadków przekazywanych fundacjom;
- uproszczenie i poszerzenie przepisów podatkowych dotyczących działalności fundacji i uczynienie ich bardziej przyjaznymi dla fundacji;
- uproszczenie i poprawienie prawnych uwarunkowań działalności fundacji, dotyczących m.in. współpracy między fundacjami i (lub) ich łączenia.

C. Poprawienie mechanizmów zwiększania funduszy kierowanych na badania poprzez:

- wprowadzenie systemu automatycznych dopłat (*matching funds*) rządowych i unijnych do projektów badawczych wspieranych przez fundacje;
- popieranie tworzenia nowych fundacji działających na rzecz badań naukowych i zachęcanie do tworzenia kapitału „ryzyka filantropijnego” (*philanthropic venture capital*). Rządy mogłyby wykorzystywać w tym celu finanse publiczne, pochodzące np. z prywatyzacji lub z udostępniania zasobów naturalnych. Na szczeblu unijnym należy również rozważyć możliwość wykorzystania środków publicznych do tworzenia fundacji realizujących zadania 7. Programu Ramowego Badań UE, dotyczące wzmacniania potencjału badawczego europejskich regionów, m.in. poprzez rozwój sieci badawczych obejmujących uniwersytety, centra badawcze, przedsiębiorstwa i samorządy;
- zachęcanie do tworzenia fundacji branżowych lub tematycznych przez sektor prywatny.

D. Promowanie efektywnych mechanizmów działania fundacji, w tym:

- popularyzowanie najlepszych metod zarządzania, a także przejrzystości działania i rozliczania fundacji;
- wspieranie tworzenia krajowych i europejskich sieci fundacji oraz rozwoju współpracy pomiędzy fundacjami;
- zachęcanie władz uniwersytetów i instytutów badawczych do tworzenia własnych fundacji w celu przyciągnięcia dodatkowych funduszy na badania;
- wzmacnianie współpracy pomiędzy fundacjami, rządami i instytucjami unijnymi poprzez uporządkowanie podziału ról między nimi oraz zakresów ich odpowiedzialności.

E. Popieranie tworzenia w skali unijnej warunków sprzyjających fundacjom poprzez:

- tworzenie ogólnounijnych przepisów prawnych i podatkowych, sprzyjających działalności fundacji,

w tym opracowanie Europejskiego Statutu Fundacji (*European Foundation Statute*);

- poprawienie warunków transgranicznej i międzynarodowej działalności fundacji, m.in. wyrównywanie zasad opodatkowania fundacji zagranicznych oraz ich darczyńców z fundacjami krajowymi.

Kolejnym krokiem Komisji Europejskiej, wzmacniającym pozycję fundacji wspierających badania naukowe w Unii Europejskiej, a także realizującym zalecenia grupy ekspertów, będzie konferencja *Giving more for research in Europe. Strengthening the role of philanthropy in the financing of research*, organizowana w dniach 27–28.03.2006 r. w Brukseli. Na konferencji tej przedstawiciele instytucji związanych z fundacjami przedyskutują możliwości praktycznej realizacji zaleceń grupy w krajach członkowskich oraz w Unii Europejskiej jako całości.

Źródła: European Commission, 1997, Resolution on the Communication from the Commission on promoting the role of voluntary organizations and foundations in Europe (COM(97)0241 C4-0546/97) Official Journal C 226, 20/07/1998 P. 0066, Brussels; European Commission, 2003, Investing in Research: An Action Plan for Europe, COM (2003)226, Brussels; European Commission, 2004, Terms of Reference for an expert group on measures and actions to promote the role of foundations and the non-profit sector in boosting R&D investment. DG Research, December 2004, Brussels; European Commission, 2005, Giving More for Research in Europe: The role of foundations and the non-profit sector in boosting R&D investment, Report by an Expert Group on Measures and actions to promote the role of foundations and the non-profit sector in boosting R&D investment, September 2005, Brussels.